

A KORTÁRS KLASSZIKUS ZENE POPSZTÁRJAI.

A DJ, A SAMPLING ATYJA ÉS AKI ISTEN HANGJÁT SZÓLALTATJA.

A STREAMINGFELÜLETEK HANGULATALAPÚ LEJÁTSZÁSI LISTÁINAK KÖSZÖNHETŐEN AZ UTÓBBI ÉVEKBEN ÚJBÓL ELŐTÉRBE KERÜLT A KLASSZIKUS ZENE, A MŰFAJ BEVÉTELEI REKORDOKAT DÖNTÖGETNEK. A POP FELŐL ÉRKEZŐ – FŐLEG IZLANDI – MODERN KLASSZIKUSOK NÉPSZERŰSÉGE SZINTÉN AZ EGEKBEN. DE KIK A KOMOLYZENE IGAZI ÉLŐ KLASSZIKUSAI, AKIK RÁADÁSUL A POPZENÉSZEKRE IS NAGY HATÁST GYAKOROLNAK? LÁSSUK, AMI AZ ISKOLAI ZENEOKTATÁSBÓL KIMARAD: KIK IS KORUNK LEGNAGYOBB ZENESZERZŐI?

VARGA ZSÓFIA.

A filmzeneivel széles körben ismertté vált Michael Nyman közelgő budapesti koncertje [november 6-án vezényli *Best Of* programját az Erkel Színházban]; a minimalizmus legnépszerűbb képviselője, Philip Glass szeptember végén megjelent új lemeze [a *Jane* című természet-dokumentumfilmhez komponálta]; valamint a filmzene-komponistaként jelentősebb, 88 éves Ennio Morricone október 18-i Budapest Sportaréna-fellépése együtt jó apropó arra, hogy közelebbről megvizsgáljuk a kortárs klasszikus zenét és röviden áttekintsük, hogyan alakult a huszadik század második felétől a komolyzene, és kik a popzenét is inspiráló meghatározó alakjai.

A zene éppúgy, mint más művészeti ágak, sokáig korszakosan fejlődött – aztán ez a progresszió a huszadik századtól felgyorsult, egyre nagyobb sebességfokozatba kapcsol. Mára az élet összes többi területéhez hasonlóan évről évre váltják egymást a különböző trendek,

a popzenében például nincs már igazán uralkodó korstílus, mint az előző században volt a rock vagy épp a disco, helyette minden ágazat képviselői egymás mellett alkotnak, egyszerre. A bőség zavara miatt el lehet siklani afőlről, hogy a fősodorból kikerült irányzatok továbbra is léteznek – pedig ha a punk nem, akkor a klasszikus zene főleg nem halott.

A KLASSZIKUS ZENE FÉNYKORA

A klasszikus zene, vagyis ami nem jazz, pop, alkalmazott zene (filmes vagy színházi, de azért itt akadnak átfedések) vagy népzene, eredetét tekintve a Római Birodalom bukásáig, a középkor kezdetéig nyúlik vissza. Nagyjából kilencszáz év középkori zene után jött el a reneszánsz kétszáz éve, majd százötven évig dominált a barokk, a korai ezerhétszázados évektől 1820-ig a klasszika, aztán a 19. század elejétől a romantika – tehát nagy vonalakban megfigyelhető, hogy az új irányok egyre rövidebb időszakokat ölelnek fel. A huszadik szá-

zad zenéje már igazán sok ágra bontható, ezek pedig sokszor átfedésben is vannak – a Debussy- és Ravel-féle impresszionizmus még nem is ért a csúcspontjára, amikor időközben a századfordulón megjelent a modernizmus, ennek zeneszerzői ráadásul több más stílusban is egyszerre alkotnak. Elődeivel ellentétben ez az irányzat már közel sem homogén, és innentől kezdve általánosan is jellemző a komolyzene atomizálódása.

NÖVEKVŐ KÁOSZ

A huszadik század elején a zeneszerzők elkezdték felrúgni az addig lefektetett szabályokat és szokásokat: 1913-ban Sztravinszkij *Tavaszi áldozat* című darabjával átalakította a ritmusszerkezetről alkotott elképzeléseket, de már komponált repetitív darabokat is, közben Schönberg révén megjelent a harmonikus hangzást fellazító és felrúgó atonalitás és a dodekafónia, illetve amolyan retróként egy neoklasszicista hullám is végigvonult

a zenei életen. Ugrásszerűen megnőtt az irányzatok száma: Erik Satie avantgárd komponista a későbbi minimalizmus előfutára volt, a harmincas években a technikai fejlődést felismerve megszületett a musique concrète, Stockhausen és Varèse elektronikus hangokkal kezdett kísérletezni – a névsort sokáig lehetne bővíteni és részletezni. Időközben azonban megjelent a popzene és átvette az uralmat.

POP VS KLASSZIKUSOK

Az 1930-as évek közepére Európába beszivárogtak az amerikai hatások – már egyaránt létezett a blues, a swing és a jazz, illetve ezek egyre több alfaja, 1954-től pedig ugye jött a rock'n'roll-forradalom és Elvis. A klasszikus zene a tömegek számára leginkább már csak fel- és átdolgozások által (például Liberace Las Vegas-i sztáronzongorista átköltéseiben, akinek műsorát az ötvenes években harmincmillió ember látta) és filmekben jelent meg. A posztmodern komponisták nagyban befolyásolták, ihlették a filmzenék világát – John Williams híres *Star Wars*-témája például Gustav Holst *A bolygók* című művéből merített, és ahogyan majd később látjuk, a kortárs klasszikus szerzőknek is Hollywood lett a mecénása. A legtöbb zenehallgató meg amúgy is a filmzenék révén találkozik (kortárs) klasszikus jellegű muzsikával.

Bár a pop és a klasszikus zene szétvált, továbbra is érintkeznek egymással. Utóbbi műfajból egyre többen kezdtek el elektronikus komponálni (ezen a területen leginkább az ambient a közös metszet), illetve hangszereket kölcsönöz egymásnak a két világ: az elektronika megjelent a szimfonikus zenekaroknál, klasszikus zenét játszó orchestrák pedig nem egyszer dolgoznak fel vagy kísérnek popzenét – ilyen például Jon Lord 1969-es *Concerto For Group And Orchestra*-ja, ami az angol Királyi Filharmonikusok kollaborációjára a Deep Purple-lel. Számos stílusközi fúzió jött létre, az is előfordult, hogy teljes darabokat vett át a popzene – az Emerson, Lake & Palmer progrock-feldolgozást csinált Muszorgszkij *Egy kiállítás képei* művéből, de hasonlót tett Tomita Iszao japán zeneszerző, aki albumai jelentős részét klasszikus darabok elektronikus feldolgozásának szentelte. A színházakban rockoperák jelentek meg, a poplemezeken szimfonikus elemek (lásd mondjuk The Divine Comedy munkásságát), továbbá a klasszikus zene rejtetten rengeteg slágernek vált részévé. Vegyük például Pachelbel barokk zeneszerző *D-dúr kánonját*, ami a popban a legtöbbet idézett, koppintott darab: Kylie Minogue *I Should Be So Lucky*-jától a Farm *All Together Now*-ján keresztül a Pet Shop Boys *Go West*-jéig számtalan slágernek egyaránt ez az alapja. A pop- és

/ Arvo Pärt

/ Krzysztof Penderecki

/ Steve Reich

/ Philip Glass

/ John Cage

/ Michael Nyman

a klasszikus zene kölcsönhatása a huszonegyedik századra sem szorult vissza, a Samuel Barber-vonósnégyest feldolgozó, kétezres évek eleji *Adagio For Strings* Tiëstőtől, aztán Lady Gaga Bachot beépítő *Bad Romance*-e vagy a Clean Bandit folyamatos elektroklasszikus törekvései mellett is gyakran talál egymásra a két világ.

POSZTMODERN, EXPERIMENTÁLIS, KORTÁRS

Visszatérve a zenetörténehez, a klasszikus zene a háttérbe szorítása ellenére bizony fejlődött az elmúlt hatvan-hetven évben is, leginkább egy-egy úttörő zseni által: John Cage a hatvanas évektől kezdve jelentősen átforgatta az addigi zenefogalmat, 4'33"-ja bebizonyította, hogy a csend is zene, mégpedig olyan, amelyben az előadónak egyetlen hangot sem kell lejátszania. A hatvanas-hetvenes években a minimalisták, élen La Monte Younggal (akit Steve Reich, Philip Glass és a leginkább ambientes hatású Terry Riley követett) ismétlésre alapuló művek egész sorát adták ki és juttatták el velük a komolyzenét popfülekbe. De Cage-ék továbbvitték a fluxust is (neodada zajzenével kísért összművészetben), melynek szintén La Monte Young mellett George Brecht is kiemelkedő alkotója volt. La Monte Young legfőbb érdeme azonban a drone zene megalkotása (akkoriban úgy hívták: dream music), az órákig kitarított hangok katarzisteremtő erejét számos rockzenei stílus vette át a krautrocktól, a shoegaze-en és a Sunn 0)))-féle drone metalon át a dark ambientig.

A John Cage nevével fémjelmezhető New York-i experimentális klasszikus zene idővel aztán tényleg nehezen meghúzható határok közé került: Rhys Chatham vagy Glenn Branca gitárorchestrái klasszikus vagy rockzenék? És John Zorn zenekari művei? Avantgárd az egyszerűsítő gyűjtőszó, amibe beleférek Phil Niblock hangtextúrái, Charlemagne Palestine intenzív minimalizmusa, Tony Conrad hegedűs zajzenéje. A 21. századi nyugati klasszikus zene nagyjai (John Adams-tól Roxanna Panufniken át Michael Nymanig) egyetértettek abban, hogy a klasszikus zene ma már annyira sokrétű, hogy stílusok helyett az egyes személyiségek, alkotók dominálják.

A huszadik század legnagyobb zeneszerzői közül többen nem olyan régen haltak meg: a második világháború utáni klasszikus zene óriása, Pierre Boulez 2016-ban, a disszonáns modernizmus és a szakrális minimalizmus mestere, Henryk Górecki 2010-ben, de még Karlheinz Stockhausen is alig tíz éve, 2007-ben, a mikropolifóniával elhíresült Ligeti György pedig bő tíz éve, 2006-ban. Sokan azonban még élnek az elmúlt század második felének meghatározói közül, és mint láthatjuk, idős koruk ellenére még javában koncerteznek és alkotnak. Az alábbi öt meghatározó komponista listája persze még bőven bővíthető a posztminimalista Gavin Bryars-tól kezdve a folyamatos zene ideáját felvető Lubomyr Melnyken, a popzenét klasszicizáló (és szintén nemrég Budapesten koncertezett) Ludovico Einaudin át a világzenét a klasszikus zenébe beemelő Jon Hassellig és tovább.

KRZYSZTOF PENDERECKI (1933-)

aki közös lemezt adott ki a Radiohead gitárosával

Penderecki hatéves kora óta minden nap komponál, rengeteg stílusban alkotott, mégis a hatvanas évekbeli munkássága tette igazán híressé – ekkor ugyanis klasszikus vonós hangszerekből csalt elő különféle módszerekkel addig nem ismert hangokat, darabjai szinte tisztán zajhatásúakká váltak. A hagyományostól eltérő játéktechnikái és hangfűrtöket alkalmazó szokatlan kompozíciói bár diszsonánsnak és fülsértőnek tűnhetnek, valójában inkább gyönyörűek – ráadásul nem is akárci, a Radiohead géniusz gitárosa, Jonny Greenwood állítja ezt legbiztosabban, aki Penderecki egyik legnagyobb rajongója. Hatása így a Radioheaden is tetten érhető, Greenwooddal még közös albumot is kiadtak 2012-ben. És ez még nem minden, hiszen Penderecki feltalált egy új hangszert, a tubafont, illetve több filmhez írt kísérőzenét, ilyenek például a *Viharsziget* vagy a *Ragyogás*. Ezeknél is aktuálisabb, hogy a *Gyászzene Hiroshima áldozatainak emlé-*

/ Nico Muhly

MODERN KLASSZIKUSOK

Szintén a klasszikus zene kortárs népszerűségét jelzik az elmúlt bő tíz év popzene felől érkező komoly törekvései. Számos komponista mozog a határterületen, klasszikus műveik és azok népszerűsége elvezethet Pendereckiékhez. **Chilly Gonzales** 2004-es *Solo Pianója* nagyhatású, **Nils Frahm** zongorajátékát keresztezi elektronikával, a szupertermékeny **Nico Muhly** mindenféle komolyzenei formátumban alkot, de emellett Björknnek is komponált már és innen nem meglepő kapcsolata az izlandi gyökerű Bedroom Communityvel, amelyben leginkább szintén a klasszikus zene és az elektronika találkozik. Lemezkiadós társa, **Valgeir Sigurðsson** és a többi fontos izlandi, **Jóhann Jóhannsson** és **Ólafur Arnalds** az elektroakusztikát klasszikus kompozíciós hatásokkal összeeresztő munkássága azonban még csak a jéghegy csúcsa.

kére című darabját a *Twin Peaks* új évadának három részében is hallhatjuk.

ARVO PÄRT (1935-)

aki Isten hangját hozza le a földre és mindenkire hatott

„Arvo Pärtot hallgatni olyan, mint Isten közelében lenni”, illetve „Arvo Pärt egy olyan komoly zeneszerző, aki – a maga érzékeny módján – az egész évszázad viszályait magában hordozza” – utóbbit már Björk nyilatkozta egy 1997-es felvételen, és mindkét állítás találó: a gregorián énekek nyugodtsága, a Pärt által kifejlesztett tintinnabuli és a „hallhatóvá váló csend” egyszerűen mindenkit megérint és elvarázsol. Pärt a legtöbbet előadott kortárs klasszikus zeneszerzők egyike, Nick Cave, Thom Yorke, PJ Harvey és Keith Jarrett egyaránt hatásként nevezik meg, dj-k, raperek és metázenekarok hangmintázzák műveit. Franz Ferdinand, Arcade Fire, Mogwai, SunnO))), Neurosis, Coil, Nurse With Wound és Einstürzende Neubauten: ez csupán néhány nevet a rengeteg előadó és zenekar közül, akiket megihletett és akik kedvenceik közé sorolják. Bár nem ír filmzenét, kompozícióit sokszor felhasználják rendezők – példa erre Paul Thomas Anderson *Vérző olaja*, a Russel Crowe és Al Pacino főszereplésével készült 1999-es *A bennfentes* valamint a néhány évvel ezelőtti Oscar-díjas *Gravitáció* trailer.

STEVE REICH (1936-)

aki a sampling atyja

Ahogy egy kritikus fogalmazott, Reich „azon maroknyi élő zeneszerző egyike, aki jogosan állíthatja, hogy megváltoztatta a zene történetének irányát.” Mindennek okát a zenetörténetesek a szerző gyermekkorában vélik felfedezni – az Amerikát átszelő vonatutak végtelen monotonitása fordíthatta a fiatal Steve-et a repetitív komponálás felé. A hatvanas évektől kezdve általánossá vált műveiben bizonyos alapdallamok makacs, végtelenített ismétlődése, ezzel a minimalizmus úttörőjévé vált. Kísérletezése az emberi test hangképzési formáitól (*Clapping Music*, 1989) kezdve a gamelán ütőhangszerekre is kiterjedt, de magnószalagok, máshonnan kiragadott és újradolgozott hangrészletek ugyancsak kísérik munkásságát. A Rolling Stone 1999-ben a sampling atyjának nevezte, mások pedig a minimalizmust egész egyszerűen „magasabb díszkő”-nak könyvelték el, utalva a repetitív popzenére, főképp ugye a diszkóra mért óriási hatására. Reich például Brian Enóra, ezáltal pedig az ambient megszületésére is nagy befolyással volt, de megihlette többek között David Bowie-t vagy épp a Tangerine Dreamet is.

PHILIP GLASS (1937-)

aki matematika-fizika szakos doktorátusa után döntött úgy, mégis zenesész lesz

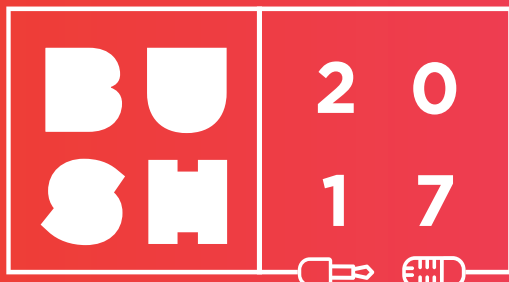
Ironikus módon Glass felemelkedése részben pont annak köszönhető, hogy a negyvenes években az emberek már kevesebb klasszikus zenei felvételt vettek, így lemezbolt-tulajdonos apja hazahordta a nem fogyó Beethovent, Sosztakovicsot és Bartókot gyermekeinek. Glass kísérletezett a dodekafóniával és a minimalizmussal, később erőteljesebben kialakult egyéni stílusa, operákat, szimfóniákat, versenyműveket, zenekari műveket ír, rendkívül termékeny és sodró hatású darabjaival rendkívül népszerű zeneszerző. A kultikus *Koyaanisqatsi* filmzenével széles tömegek előtt tette ismertté a minimalizmust, magát pedig Hollywoodban is sikeres komponistává: a *Kundun*, *Az órák* és az *Egy botrány részletei* filmzenéit Oscar-díjra jelölték. Kollaborációi szinte minden művészeti területre kiterjednek, életművében találkozhatunk zenészekkel, írókkal, koreográfusokkal és vizuális művészekkel, alkotótársai közé tartozik David Bowie, Mick Jagger, Patti Smith, Leonard Cohen, Aphex Twin, Allen Ginsberg, Woody Allen vagy épp Doris Lessing. A minimalista megnevezést követően elutasítja – az csak a hetvenes évekbeli munkásságára igaz, mára zenéje többek között az ambienthez, rockhoz és a világzenéhez is kötődik.

MICHAEL NYMAN (1944-)

aki szinte dj-ként komponál zenei emlékeiből új darabokat

Az elsősorban az opera műfajában alkotó angol zeneszerző életműve librettóktól kezdve zenei témájú könyvön (tőle származik a minimalizmus kifejezés!), a The Flying Lizards-szal vagy épp Damon Albarnnal közös kollaborációkon át egészen a film- és videojátékenig terjed. Saját bevallása szerint „*nincs semmi, ami ne lett volna korábban*”, zenéjét az alapoktól való feltalálás helyett inkább öntudatlanul más, általa korábban hallott művekből illeszti össze. Michael Nyman tehát egyfajta klasszikus zenei dj, aki „rákattant a barokkra”, művei gazdagok fúvósokban és vonósokban, de a csembaló is gyakran megszólal nála. Filmzenei munkássága kiemelkedő, ő írta például *A zongoralecke* zenéjét, de legjobb ilyen jellegű zenéi a brit függetlenfilmes Peter Greenaway alkotásaiban szólnak. Fellépett a Portsmouth Sinfóniával is, ami popklasszikusokat hangszerel át nagyzenekarra – Nyman ezt azóta is az egyik legutolsó alkalmként tartja számon, amikor a klasszikus zene meg tudta nevetetni.

BUDAPEST
SHOWCASE HUB
2017. NOVEMBER 15-17.

KELELETI NYITÁS

FESZTIVÁL A SZOMSZÉDEKKAL

ACUTE DOSE · CZ AGIM · PL ALISE JOSTE · LV BEISSOUL & EINIUS · LT
BLAHALOUISIANA · HU BULP · SK BYRON · RO DEEP GLAZE · HU
DOPE CALYPSO · HU HELEN · RO IVAN & THE PARAZOL · HU
KAMP! · PL KOLOAH · UA LAZER VIKING · CZ LOR · PL LUIDVOX · RU
MART AVI · EE MIDDLEMIST RED · HU MÏUS · HU MUSTELIDE · BY
NLV · HR NOËP · EE PANIVALKOVA · UA PERSONS FROM PORLOCK · SK
POLIFAUNA · LV STEPA · RS STRAIGHT MICKEY AND THE BOYZ · RS
SUPER BESSE · BY THE BLACK ROOM · HR THE QUALITONS · HU
TOLSTOYS · SK TORUL · SK WET RED · RU

atvrium

INSTANT

 KUPLUNG

ROBOT

NAPIJEGY: 2500 Ft / Minden helyszín - 1000 Ft / Egy helyszín

BUDAPESTSHOWCASEHUB.COM

